

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

HABILITÁCIÓS TÉZISEK

Dr. Fantoly Zsanett

Szeged, 2014.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	3.
KIEMELT KUTATÁSI TÉMA: Az akkuzatórius és az inkvizitórius büntető eljárási modellek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága	4.
1. A két rendszer alapvető sajátosságainak összevetése	4.
2. Inkvizitórius és akkuzatórius büntetőeljárás napjainkban: <i>tipikus jogintézmények – adaptálási lehetőségek</i>	7.
3. A büntetőeljárás hatékonysága	23.
4. Hatékonyság-növelő megoldások	25.
TOVÁBBI KÖZLEMÉNYEK A BÜNTETŐ ELJÁRÁSI JOG KÖRÉBŐL	31.
TOVÁBBI TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK A BÜNTETŐ ANYAGI JOG KÖRÉBŐL	31.
VÁLOGATOTT PUBLIKÁCIÓK 2008-2014	32.
A KUTATÁSI TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ VÁLOGATOTT ELŐADÁSOK	41.
A KUTATÁSI TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ EGYÉB OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGEK	42.

BEVEZETÉS

A Szegedi Tudományegyetem Habilitációs Szabályzatának 3. § (1) bekezdése értelmében a habilitációs kérelmező a tudományos alkotó teljesítményét és szakmai tevékenységét habilitációs értekezéssel és/vagy szakirodalmi munkásságának főbb eredményeit összefoglaló tézisekkel” tanúsítja. Jelen tézisfüzet a doktori fokozat megszerzését követő kutatási tevékenységem összefoglalását, illetve válogatott tudományos előadásaim és publikációim tartalmazza.

A doktori fokozat megszerzését követően tudományos érdeklődésem középpontjába a büntető igazságszolgáltatási rendszerek és a büntetőeljárás hatékonyságának kérdése került, ezért habilitációs témakörként is ezt választottam. A kutatásom eredményeit „A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága” című, 2013-ban a HVG Orac kiadó gondozásában megjelent monográfiámban összegeztem. Monográfiámmal mesterem, Professzor Dr. Cséka Ervin munkássága előtt is tisztelgek.

KIEMELT KUTATÁSI TÉMA:

Az akkuzatórius és az inkvizitórius büntető eljárási modellek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága

1. A két rendszer alapvető sajátosságainak összevetése

Kiindulópontom az inkvizitórius rendszer történeti fejlődése és jellemzőinek rendszerezése volt,¹ mivel az inkvizitórius büntetőeljárási rendszer a világ büntető igazságszolgáltatásának meghatározó modellje az elmúlt 800 év során, és az akkuzatórius rendszer elmúlt évtizedekben történt széleskörű térhódítása ellenére még mindig tartós hatást gyakorol. Az akkuzatórius rendszertől eltérően ez a modell a világ különböző területein önállóan fejlődött, és szembetűnő különbségek fedezhetők fel az egyes területeken kialakult válfajai között.

Először tehát számba vettem az *inkvizitórius rendszer* sajátosságait.² Alapvető sajátosság, hogy az inkvizitórius rendszer hierarchikus hatalmi szerkezeten alapul, amelyben a hatalom lefelé delegált az egyre alacsonyabb rendű hivatalnokok láncolatán keresztül. Minden egyes hivatalnoki szinttől elvárják, hogy hatalmat gyakoroljanak az alattuk lévők felett, míg az ügyek egy felső szűrőn mentek keresztül, biztosítva ezáltal a magasabb rangú hivatalnokok számára a felülvizsgálat lehetőségét. Az igazságszolgáltatás e szemlélete egyaránt vonzó volt a középkori feudális Európa monarchiáiban, csakúgy, mint a kínai császári hatalmak körében; ezt a rendszert fenntartotta a modern abszolutista, majd később a totalitárius kormányzat is. Az első és legfontosabb jellemzője az inkvizitórius rendszernek tehát a *tekintélyelvűség*.

Vizsgáltam továbbá a *flyamos, bürokratikus eljárások láncolatának felépítését*. Ez a hierarchikusan strukturált hatalom a különböző szintek közötti, bürokrácia által befolyásolt írásbeli kommunikáción alapul (az európai modellben az akták alkalmazásával), és a büntetőeljárást nem tekinti másként, mint különböző szintű hivatalnokok által vezetett flyamos vizsgálat, feletteseik ellenőrzése alatt. Ez a vizsgálat gyakran magában foglalja a kategorizálás relatíve egyszerű formáit is.

Áttekintettem a *terheltek ellen felhasznált, - etikailag és jogilag egyaránt - megengedhetetlen nyomás különféle formái*, a velük való együttműködés helyett. Az

¹ Lényegesebb megállapításaim a következő tanulmányomban összegeztem: FANTOLY, Zs.: Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői. Acta Juridica et Politica 72. évf. (2009) 85-150. p.

² Mirjan DAMASKA: „Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure” Yale Law Journal 1974. 480–544. p.

inkvizitórius rendszer minden korai formája széles körben alkalmazott fizikai kínzást, amelyet komplex szabályok határoztak meg. Ezek biztosították, hogy még azokat az eljárásokat is, amelyekben nem alkalmaztak tényleges fizikai bántalmazást, megnehezítsék a terhelt számára az eljárások teljes titkosságával, valamint a vádlott elkülönítésével és passzív szerepre kárhóztatásával. A XVIII. századi Európában a fizikai kínzást hatékonyabb pszichológiai módszerek váltották fel. A fizikai kínzás azonban a XX. században a totalitárius államokban újra felelevenedett.

Végezetül megállapítottam, hogy az inkvizitórius eljárás *ideológiájának és szabályainak mozgatóereje nem a jog, hanem a racionális következtetés és a bírósági nyomozás*. Bizonyos értelemben ez a semlegesség hozzájárult ahhoz, hogy az inkvizitórius eljárás hosszú időn át fennmaradjon, mivel olyan – egymástól teljesen különböző – ideológiáknak volt megfelelő közege, mint a római-kánonjogi eljárás skolasztikus logikája, az iszlám hittudomány, Lajos törvénykönyvének királyi abszolutista jellege, a burzsoá individualizmus Napóleon alatti *Code d’Instruction Criminelle*-je, és a szovjet „társadalmi védelemé.”

Összegeztem, hogy mind az inkvizitórius, mind az akkuzatórius eljárás látszólag törvényen alapul, hasonlóságuk azonban csalóka, mivel az eljárások természete meghatározza azoknak a rendelkezéseknek a természetét, amelyek szabályozzák őket. Az inkvizitórius eljárás megkövetel egy szabályozási rendszert, amelyet „egyeztető szabályokként” lehetne leírni. Ezeket a hatalom központi szintről az alárendelt hivatalnokokhoz történő hatékony delegálásának biztosítására alkották meg abból a célból, hogy gondoskodjanak egy hiteles döntéshozó mechanizmusról, és könnyebbé tegyék a döntések felülvizsgálatát és ellenőrzését. (Az egyeztető szabályokra példaként szolgálhatnak a római-kánonjogi gyakorlatból származó „fél bizonyíték” és „teljes bizonyíték” metodikák, vagy a hatályos francia eljárás „semmisség”-re vonatkozó rendelkezései.)

Az inkvizitórius eljárás mélyen gyökeret vert minden kontinentális büntető igazságszolgáltatási rendszerbe, használata nélkül máig elképzelhetetlen lenne az állami szervek számára a nyomozásokat levezetni. Magyar vonatkozásait több tanulmányomban és előadásomban is feldolgoztam.³

Az inkvizitórius rendszerrel szemben álló *akkuzatórius (vádeltű) büntető tárgyalás* sajátosságait ugyancsak részletesen vizsgáltam. Rámutattam arra, hogy a rendszer fő

³ Például: FANTOLY, Zs.: Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárás? Versengő rendszerek. Bünygyi Szemle (2009) 32–36. p.; FANTOLY, Zs.: Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárás? In: Nagy Ferenc (szerk.): Tudományos előadókülés a Bünygyi Oktatók Országos Találkozóján. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2009. 33–38. p.

strukturális jellemzője, hogy a tényeket a felek egy komplex meggyőzési folyamaton keresztül bizonyítják. Ez az eljárás drámai küzdelem formájában jelenik meg, melynek célja, hogy a két kölcsönösen eltérő előadást közös nevezőre hozza. A döntéshozó, azaz az esküdszék jogilag képzetlen, laikus személyekből áll, mérlegeli az előadásokat, és határoz a büntetőjogi felelősségről. A felek, akik majdnem mindig képviselő útján lépnek fel, irányítják a bizonyítékok előterjesztésének folyamatát. A feleket a győzelem motiválja, és nem érdekeltek abban, hogy esetleg más célokat – mint például az anyagi igazság bizonyítását vagy az ellentétes oldallal szembeni tisztességes eljárás követelményét – szem előtt tartásuk.⁴ Jelentősen eltér a felek tényfeltáró pozíciója is. A vádnak kell elsőként előadnia álláspontját, lehetőséget teremtve a védelemnek arra, hogy felmérje az ügyész rendelkezésére álló információkat, és ehhez alakítsa saját történetét. Továbbá a vádnak magas bizonyítottsági követelménynek kell megfelelnie („ésszerű kétséget kizáróan”).

Az akkuzatórius tárgyalás célját tekintve több elmélet látott napvilágot,⁵ amelyek feldolgozását a monográfiámban végeztem el.⁶ Az *igazság-keresési teória* szerint az igazság akkor derül ki, ha az egymást kiegészítő és hasonló célokért küzdő ellenfelek kölcsönösen félrevezető, elferdített előadásai kioltják egymást, hátrahagyva a valós történeti tényállást. Nem találtam azonban semmilyen empirikus bizonyítékot, amely alátámasztaná, hogy a felek küzdelme ilyen módon valóban az igazság feltárásához vezetne. A *fair döntési teória* szerint a tárgyalás nem a legmegfelelőbb módja az igazság kiderítésének, ugyanis a büntetőeljárásban az állam és az egyén közötti vitát kell megoldani. Rámutattam, hogy ha mindkét oldal tisztességesen járj el, és a vád és a védelem maguk irányítják a bizonyítást, ez egy viszonylag egyenlő versenyhez vezet – szemben az inkvizitórius rendszerben ismert egyedüli döntéshozó elfogultságával. A harmadik teória: a „büntető tárgyalások és ténygyártás” elnevezést viseli. E szerint az esküdszéki tárgyalás azért nem megfelelő módja a történeti tényállás felderítésének, mert keverednek a tény- és a jogkérdések. Az esküdszék így mindkét fél sajátos jogi álláspontját tükröző tényállással találkozódik, amelyben a jogilag színezett tények elhomályosítják a valóságot. A *jog-teória* a vádlott tárgyaláshoz fűződő jogát úgy tekinti, amelyet részben azért hoztak létre, hogy az állam számára megnehezítse a vádemelést és az ítélethozatalt, illetve hogy megvédje az állampolgárokat az önkényes üldöztetéstől. Az elmélet képviselői a tárgyalást úgy tekintik, mint a terhelt alkotmányos jogainak kifejeződését

⁴ Vonatkozó előadásom: 2013 áprilisában hangzott el az Országos Kriminológiai Intézetben „Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárás jellemzői és intézményi sajátosságai” címmel, illetve ehelyütt ugyancsak megemlíteném a „Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról?” című tudományos előadásom 2010-ben a Debreceni Egyetemen.

⁵ GOODPASTER: „On the theory of American adversary criminal trial” 121–124. p.

⁶ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013.

az állam büntetőhatalmával szemben. Az *alku-ösztönző teória* a jog-teória egy elágazása. A történelmi jogfejlődés alapnak tekinti a terhelt tárgyaláshoz fűződő jogát, azonban vannak olyan helyzetek, amikor a tárgyalás mindkét fél számára nagy kockázatot rejt. A vád ugyanis csak abban az esetben választja a tárgyalást, ha a győzelem nem kétséges számára, a védelem pedig csak akkor, ha nincs vesztenivalója. Az alku-teória szerint a tárgyalások csak kivételesen szolgálhatnak a büntetőügy lerendezésére, nevezetesen csakis akkor, ha nincs helye alkukötésnek.⁷

2. Inkvizitórius és akkuzatórius büntetőeljárás napjainkban: tipikus jogintézmények – adaptálási lehetőségek

Ezt követően áttekintettem az európai büntetőeljárás napjainkban zajló fejlődési irányait. *Vogler és Huber* szerint a kortárs európai büntető igazságszolgáltatásban három olyan hatás érzékelhető, amely a továbbiakban meghatározza a hagyományosan inkvizitórius alapokon nyugvó jogfejlődés irányát. E három jogintézmény, amelyek közel sem kizárólagosnak, de mindenképp nagy hatásúnak tűnnek az európai jogi kultúra jelenkori állapotában: a keresztkérdezéses módszertan térnyerése; az Emberi Jogok Európai Egyezségokmányában megfogalmazott jogi gondolkodás térnyerése; illetve az EU jogharmonizáción alapuló nemzeti büntetőjogok egymás felé történő közeledése.⁸ A magunk részéről úgy véljük, hogy a fenti fő irányok mellett egyéb hatásokról is érdemes szólni. A monográfiám⁹ részletesen elemzi az alábbi kérdéseket.

2.1. Az alapelvek¹⁰

Rávilágítottam azon nézet helytelenségére, amely szerint az inkvizitórius eljárás *titkosságot és írásbeliséget* jelent, míg az akkuzatórius eljárás *nyilvánosságot és szóbeliséget*.¹¹ Ilyen alapon egyik európai ország büntető igazságszolgáltatása sem tekinthető igazán inkvizitóriusnak, ugyanis még a leginkább inkvizitóriusnak ítélt országokban is az eljárás érdemi szakasza ma

⁷ E teória elemzését a „Szerződés- e a vádalku?” című előadásomban végeztem el. Az előadás az MTA SZAB Jogi Szakbizottságának szervezésében hangzott el 2011. decemberében a SZTE Állam- és Jogtudományi Karán.

⁸ VOGLER–HUBER: *Criminal Procedure in Europe* 11. p.

⁹ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013.

¹⁰ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 91–94. p.

¹¹ DELMAS-MARTY–SPENCER (szerk): *European Criminal Procedures* 21. p.

már nyilvános bírósági tárgyaláson zajlik, amely szóbeli – legalábbis ami vádlott és a bíróság közti „párbeszédet”, illetve az azt követő szóbeli ítélethirdetést illeti. Tény azonban, hogy a kontinentális európai büntetőeljárási rendszerek – összevetve az angolszásszal – valóban jobban a titkosság felé hajlanak, mivel az előkészítő szakaszban folyó ülések (mint például az óvadékvállalás a gyanúsított szabadlábra helyezéseért, vagy az előzetes letartóztatás elrendelése), általában a bíróság zárt ajtai mögött zajlanak, míg ezekről Angliában nyilvános ülésen határoznak.

Vizsgáltam az *ártatlanság vélelmét* is. A civilizált világban általános elméleti álláspont, hogy a vádlottat mindaddig ártatlannak kell tekinteni, amíg bűnössége a bíróság ítéletével jogerősen bizonyítást nem nyer. Rávilágítottam, hogy Angliában és Walesben azonban nehezebb az elkövetők elítélése, mint a kontinensen. Az angol ügyész keze ugyanis meg van kötve abban, hogy milyen bizonyítékokat használhat fel (így például a vádlott büntetett előéletét nem ismertetheti). A bizonyítás megkönnyítésére az angol Parlament folyamatosan új, ún. „szigorú felelősségű bűncselekményeket” (*„strict liability crimes”*) vezet be, illetve esetenként lehetőséget biztosít a bizonyítási teher megfordulására. (Például a Belügyminisztérium 2000-ben „meglebegtette” azt a törvényjavaslatot, amely megfordítaná a bizonyítási terhet nemi erőszak esetén.)

Bemutattam, hogy egyes szakemberek az akkuzatórius és inkvizitórius eljárás közötti lényegi különbséget a vádlott eljárásban elfoglalt joghelyzetében látják. Az inkvizitórius eljárásban a vádlottól elvárják, hogy közreműködjön az igazság felderítésében (azonban az *önvádra kötelezés tilalma* hazánkban is lényeges gátját jelenti ennek), míg az akkuzatórius eljárásban a vádlott bűnösségét objektíven kell bizonyítani. Ebből következően az inkvizitórius bizonyítási eljárásban a terhelt kihallgatása jóval lényegesebb szerepet játszik, mint az akkuzatóriusban.

Ami a vádlottaknak nyújtott garanciák növelését jelenti, szóltam a büntetőbíróságok növekvő munkaterhéről és az ezáltal késedelmekről. Bizonyos mértékig emiatt is kerestek a különböző igazságszolgáltatási rendszerek hasonló megoldásokat, amelyek egyre inkább közelítettek egymáshoz. Mégis Németországban és Olaszországban az irányadó elv a „hivatalbóliség” (*officialitás elve*) maradt: a hatóságokat arra kötelezik, hogy minden olyan cselekmény elkövetője ellen indítsanak eljárást, akivel szemben a szükséges bizonyítékok rendelkezésre állnak, és fő szabály szerint nincs mérlegelési joguk - ellentétben Angliával, Walesszel, Franciaországgal és Belgiummal. (Bár Németországban a törvény most már hivatalosan is mérlegelési lehetőséget biztosít az ügyész számára, hogy ejtsen bizonyos ügyeket, és Olaszországban is alkalmaznak néha a túlterhelt ügyészek hasonló gyakorlatot.)

Hasonlóképpen felvázoltam azt a tendenciát, amely a komoly ügyek megoldására hivatott lassú és bonyolult (rendes) eljárások kikerülését célozza, és a munka egyre nagyobb részét átereli a gyorsabb és rövidebb (külön) eljárásokhoz, amelyeket eredetileg a kisebb ügyek intézésében alkalmaztak. Ahogyan az angol bíróságon az esküdtszéki eljárás kivételes lett, úgy Franciaországban az ügyek egyre kisebb hányadát folytatták le a hagyományos úton, a vizsgálóbírói nyomozással. Ez a folyamat csökkenti a perelhúzódasokat, ami kétség kívül előnyös, viszont a büntetőeljárás bonyolultabb formáinak elkerülése nem a vádlott javát szolgálja, ugyanis a „nehezebb” eljárási formák több garanciát biztosítanak számára az igazságtalan elítéléssel szemben. A kíváncsi nyilvánvalóan a vádlottak *fair* kezelése, és a büntetőeljárás gyors és gazdaságos megoldása.

2.2. *A büntetőeljárás alanyai*¹²

E fejezetben bemutattam a hatóságok és magánszemélyek eljárási jogainak és kötelezettségeinek hasonló, illetve eltérő vonásait az egyes büntető igazságszolgáltatási rendszerekben. A *rendőrség szervezete és jogállása* Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban és Németországban számos tekintetben eltér az angoltól. Angliában és Walesben jelenleg 43 különböző, helyileg szervezett és irányított rendőri hatalom létezik. A kontinensen ezzel ellentétben az a tendencia, hogy a rendőri erőket központi alapon szervezik. Az ügyészt tekintve: a kontinentális Európa országaiban az ügyész köztisztviselő. Ő vezeti a nyomozást, dönt a vádemelésről és a tárgyalás során ő képviseli a vádat. Alapvető különbség van azonban az angol-amerikai és a kontinentális európai ügyész között. A kontinentális ügyész elsődleges feladata nem a vádemelés; ő egy független közigazgatási tisztviselő. Feladata, hogy megfogalmazza saját véleményét az ügy érdemében és ennek megfelelően cselekedjen. Ebből következően, a kontinentális bíróságokon megtörténhet az is, hogy az ügyész a vádlott felmentését indítványozza. Bár Amerikában is tartózkodnia kell az ügyésznek az adott ügyben a bizonyítékok által „nem kellően” alátámasztott vádemeléstől; a vádalku túlsúlya az Amerikai Egyesült Államokban szinte lehetetlenné teszi annak megállapítását, hogy mely esetekben gyakorolják az ügyészek – diszkrecionális jogkörükkel élve – a vádelejtési jogukat.

A *hivatásos bírakat* Angliában és Walesben, mint ahogy a többi *common law* országban is, a sikeresen praktizáló ügyvédek sorából választják ki. Ennek eredménye egy –

¹² FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 94–102. p.

elsősorban középkorú férfiakból álló – professzionális bírói testület. Ezzel szemben a kontinentális Európa országaiban létezik ún. bírói pályafutás. Aki bíró akar lenni, az a jogi egyetem befejeztével oda jelentkezik; ezt követi egy képzési időszak, ami Franciaországban speciális bentlakásos kollégiumban, az *Ecole nationale de la magistrature*-ben történik. Ezt követően a bíró megkezdí pályafutását, kezdetben alacsony beosztással, ahonnan azonban hamar feljebb jut. Ennek eredményeként a kontinentális Európa bírói testülete átlagban jóval fiatalabb, mint az angol és a walesi.

A *terhelt* eljárási helyzetének javítása körében az angol büntetőeljárásban nagy változást jelentett egy régóta fennálló azon szabály eltörlése – először a gyakorlatban, majd 1836-ban a Parlament által is –, amely szerint a bűncselekmény elkövetésével vádlottak számára nem engedték meg a tárgyaláson az ügyvédi képviselést. Mostanában Nyugat-Európa szerte vitatott kérdés, hogy megengedjék-e a gyanúsítottaknak az eljárás előkészítő szakaszaiban a jogi segítségben való részesülést (illetve meddig lehet a terhelteket megfosztani ezen joguktól), különös tekintettel a rendőrségi kihallgatások során való ügyvédi jelenlétre.¹³ Németország és Olaszország voltak az elsők, amelyek biztosították ezt a jogot (Németország 1964-ben, Olaszország 1971-ben), ezt követte Anglia és Wales 1984-ben, és Franciaország 9 évvel később 1993-ban. Hasonlóképp általános mozgalom indult a vádlott információhoz való jogaiért is. Angliában az a mozgalom, amely azt követelte, hogy az ügyész fedje fel a birtokában lévő összes bizonyítékot, végül az 1996-os Büntetőeljárási és nyomozati törvényhez vezetett, amellyel párhuzamosan Franciaországban változások sorozata zajlott, amelynek eredményeként megengedték a védőügyvédeknek a jegyzőkönyvekhez való széleskörű hozzáférést.

Ami a *védőügyvédek*et illeti: a kontinentális Európában kezdetben a tárgyalás leginkább úriemberek közötti illedelmes beszélgetés formáját vette fel (a hivatásos résztvevők többsége férfi volt), akik – habár mindegyik saját nézőpontjából indult ki – együtt keresték az igazságot. A beszélgetés egymás álláspontjának kölcsönös elismerésén alapult és mindegyik résztvevő elvárta a többiektől saját pozíciójának tiszteletét. Ebben a helyzetben a vádlott sokkal inkább a nyomozás tárgya volt, mint résztvevője. Nem adhatott utasításokat az ügyvédjének; a védőügyvéd tartotta a „*domus litis*”-t: maga döntötte el, hogy milyen eljárási stratégiát kell követni. Manapság ez a kép természetesen sokat változott. Különösen a nagy súlyú büntetőügyekben mind az ügyészség, mind a védőügyvédek keményebb hozzáállást tanúsítanak. Ezt a fajta magatartást egyébként Hollandiában „az amerikai tárgyalási

¹³ Ezt a kérdést is érintettem 2011 szeptemberében az Isztambuli Jogi Egyetemen tartott, „*Criminal procedural (trial) systems*” című előadásomban.

formának” nevezik. Rámutattam a változás okaira. Először is, a bíróságok kevésbé bíznak a rendőrségben, mint azt korábban tették. Másodszor, az ügyészség manapság sokkal aktívabb szerepet játszik a rendőrségi nyomozásokban, az ügyész utasíthatja a nyomozó hatóságot eljárási cselekmények elvégzésére. Ugyanakkor ez a kiterjedt együttműködés a rendőrséggel inkább teszi az ügyészt a bűn elleni harcossá, mint köztisztviselővé. Harmadrészt, az elmúlt évtizedekben speciális büntetőügyvédi réteg alakult ki. Ezek az ügyvédek – korábban működött kollégájukhoz képest – már követik ügyfeleik utasításait, stratégiáját csakúgy, mint sajátjukat. Negyedrészt, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott döntések fontos befolyással bírnak az európai büntetőeljárásra. Ez a bíróság – amely mind inkvizitórius, mind akkuzatórius rendszert követő országok bíróiból áll – döntésein keresztül a kontinentális büntető igazságszolgáltatási rendszerbe akkuzatórius elemeket vezetett be. Egy fontos következmény például, hogy a tanúkat gyakrabban idézik be a tárgyalásra. Az ő jelenlétük és kihallgatásuk kevesebb teret enged az úriemberek illedelmes beszélgetéseinek. Megállapítottam, hogy az angol büntető eljárásjogban a *sértettnek* nincs speciális státusza. Mint minden állampolgárt, őt is megilleti a jog a magánvád képviselőjére. Viszont ha így dönt, az államtól nem számíthat segítségre, és a magánvád jogintézménye tele van komoly veszélyekkel, beleértve azt a kockázatot, hogy a Közvádi Vezető (*DPP*) átveszi, majd elejti a vádat; illetve, ha a vádlottat felmentik, akkor az eljárás költségeit neki kell viselnie. Ha a rendőrség és a Királyi Ügyészség (*CPS*) úgy dönt, hogy eljárást indít, akkor a sértettnek nincs joga ehhez csatlakozni. A kontinentális európai rendszerben a sértettnek lényegesen több joga van (legalábbis elvileg); Franciaországban és Belgiumban a sértett (fő)magánvádlóvá is válhat.

2.3. *Laikus bíráskodás kontra professzionális döntéshozók*¹⁴

Legyen az *common law* vagy kontinentális jogrendszer, a kérdés ugyanaz: szükség van-e laikusok részvételére az ítélezésben? Ha igen, akkor milyen mértékben? A laikus bíráskodás megítélése megosztja a jogásztársadalmat: vannak, akik alapvetően elvetendőnek tartják, azon az alapon, hogy egy professzionális igazságszolgáltatásban semmi szükség laikusokra, kizárólag jól képzett és megfelelő szakmai tapasztalattal rendelkező bírákra. Ezen csoport tagjai azon a véleményen vannak, hogy a laikusok részvétele szükségszerűen maga után vonja az igazságszolgáltatás primitivizálódását, hiszen egy laikus nem rendelkezik az ügy

¹⁴ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 102–130. p.

megítéléséhez nélkülözhetetlen szaktudással. A másik csoport a laikus bíraskodás pártolójaként lép fel és mindent megtesz annak érdekében, hogy az továbbra is az ítélkezés meghatározó része maradjon. A probléma érdekességét mutatja *Kalven* és *Ziesel* kutatásainak eredménye is, amely szerint az esetek többségében a professzionális bírák és a laikus esküdtek ítéletei még a hosszas bizonyítást igénylő, bonyolult megítélésű ügyekben is megegyeznek.¹⁵ Az ókori görögök az „*agon*” szót használták a tárgyalásra, amely gyülekezést, gyűlést, versenyt vagy drámai küzdelmet jelent egy színdarab főszereplői között. Ugyanezt jelenti napjainkban az USA-ban ülésező esküdtszékek számára is: dráma, előadás, verseny, találkozási és döntési fórum. A színházi előadáshoz hasonlóan a tárgyalás is egy formalizált eljárás a maga díszleteivel, jól bevált rituális menetével és szereplőivel. A bíró – mintegy rendezőként – irányítja a vád és védelem játékát, ahol az esküdtszék passzív közönségként figyeli a történetet. Az esküdtszék kevés előzetes információval rendelkezik az eljárási szabályokról, az esküdtek azt inkább a folyamat részeseként maguk tapasztalják meg. A bíró időnként számukra érthetetlennek tűnő – jogi – nyelven instruálja őket, miként kezeljék az elhangzottakat. Egyidejűleg tanúi és bírái a megítélendő eseménynek. Az esküdtek előadást tekintenek meg, amelynek rendezői és főszereplői az egymás ellen küzdő vád és védelem, és amely előadás hol előre megrendezetten, hol spontán módon halad előre.¹⁶

Az esküdtszéki bíraskodás alapgondolata arra az ősi angol jogra épít, amely szerint mindenkinek joga van arra, hogy közösségének tagjai, „társai” által ítéltessék meg. (A „*peers*” szó a latin *pares* szóból származik, jelentése: egyenlőek.) S bár kezdetben kizárólag egyhangúan hozott döntéseket követeltek meg, Angliában például 1967-ben bevezették a többségi döntéshozatalt. A kontinentális európai büntetőeljárási jog művelői szemében az államtól való függetlenség és a pártatlanság példáját jelentette az esküdtszék, mondhatni a korrekt tárgyalás jelképévé vált.

Rámutattam, hogy az esküdtszéki ítélkezés máig a *common law* jogrendszerek sajátja, azonban néhány európai országban is jellemző a jelenléte. Angliában manapság már nem rendelkezik régi befolyásával, a polgári ügyekben eljáró esküdtszék jelentősége gyakorlatilag megszűnt, a büntető ügyekben eljáró esküdtszék szerepe pedig jelentősen csökkent az igazságszolgáltatás ügyterhének visszaszorítását célzó reformok által. Az esküdtszék legnagyobb hatását vitathatatlanul az Egyesült Államokban érte el, ott mára már több mint

¹⁵ In: Harald MERCKELBACH: „Taking Recovered Memories to Court”; továbbá Seidman DIAMOND: „Convergence and Complementary between Professional Judges and Lay Adjudicators” in Peter KOPPEN – Steven PENROD (szerk.): *Adversarial versus Inquisitorial Justice* (New York: Kluwer Academic 2003) 119. p.; 321–322. p.

¹⁶ Az esküdtszék szerepét részletesen elemeztem 2009 júniusában a Bűnügyi Oktatók Országos Találkozóján elhangzott „Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást? Versengő rendszerek” című előadásomban.

pusztán egy jogintézmény: az amerikaiak britek ellen folytatott küzdelmének szimbóluma és a demokrácia őre. Az esküdszék az emberek (a „nép”) hangja, az esküdtek ítélete a közösség értékítéletét is kifejezi. Bár az évek során az USA-ban is sok kritika érte az esküdszéki bíraskodás rendszerét (például gyakran nem a jog szellemének megfelelően születtek a döntések; személyes szimpátia, az esküdtek erkölcsi értékrendje is szerepet játszott az ítélethozatalban), ennek ellenére az esküdszék Amerikában megőrizte az ítélezésben betöltött lényegi szerepét. Ugyanakkor a jogfejlődés során kialakult jogi dogmatikai kategóriák, fogalmi rendszerek értelmezése során a laikus esküdtek – értelemszerűen – nem rendelkeznek tapasztalattal, hiszen az esküdteket általában életükben egy alkalommal hívják e feladatra. Egyes szerzők szerint a jogi ismeretek és tapasztalatok hiánya szándékos az esküdtek vonatkozásában, valójában pontosan ez adja az esküdszéki bíraskodás lényegét (*raison d'être*), mivel a szigorúan a jog világából származó – életidegen – döntéseket indokolt esetben az emberi szimpátiának, könyörületnek vagy szánalomnak és egyéb érzéseknek tompítaniuk kell. Ezáltal az esküdszék a büntetőeljárás során az egyén *contra* állam konfliktusban egyfajta közbülső, pufferzóna szerepet tölt be. A magasan absztrahált jogi fogalmak értelmezését és alkalmazását a társadalom laikus tagjaitól várják el, belekalkulálva döntéseikbe a tényt, miszerint ők nem jogtudósok, csupán átlagemberek, akik a saját szempontrendszerük alapján esetenként könnyebben azonosulnak az elkövetővel vagy a sértettel, s így az eseti döntéshozatal során jobban támaszkodnak az igazságérzetükre.

Ha az esküdszéki tárgyalás bizonyítási kérdéseit vizsgáljuk, elengedhetetlen a hivatásos bíró szerepkörének tisztázása, ezért ezt a kérdést is megvizsgáltam. A bíró elsősorban azért van jelen az esküdszéki tárgyaláson, hogy az esküdtek számára vitás jogi kérdéseket tisztázzon (például a jogellenes bizonyítékok kizárását biztosítsa), illetve – Angliában – záróbeszédében a felek perbeszédeit követően összefoglalja a bizonyítási eljárás eredményét az esküdteknek, mielőtt azok ítélethozatalra visszavonulnak. Ezen összegzés által a bírónak nagy befolyása van a tárgyalás kimenetelére. Az akkuzatórius tárgyalási rendszer jellemzője ismeretesen a szembenálló felek jogvitája, amelyben jelentős szerep jut az eljárásban résztvevő professzionális jogászok etikai felfogásának. Az összefoglalót előadó bírónak lehetősége van helyreigazítani, ha a bizonyítékok előterjesztése során valamit a felek félremagyaráztak vagy egyoldalúan, saját érdekeiknek megfelelően terjesztettek elő. Olyan jogirodalmi álláspont is ismert, amely szerint ezáltal a bírónak lehetősége van a bizonyítékok elferdítésére.

Hangsúlyoztam, hogy az egyik legfőbb különbség az akkuzatórius és inkvizitórius büntető tárgyalás között tehát a bírónak a bizonyítás során játszott szerepében áll.¹⁷ A *common law* típusú eljárási rendszerekben a bíró a bizonyítékok befogadását ellenőrzi: kapushoz hasonlítható szerepet játszik abban, hogy megakadályozza az irreleváns vagy félrevezető, illetve a jogellenesen megszerzett bizonyítékok esküdtek elé kerülését. A bíró dönti el, hogy a bizonyíték elfogadható-e, és felajánlható-e tényfeltáró kiértékelésre. Ez elősegíti a bizonyítékok elfogadhatóságának kérdésével kapcsolatos szabályok fejlődését és a vonatkozó esetjog gyarapodását. (Értelemszerűen: a kontinentális európai büntető tárgyalási rendszerekben, ahol a professzionális bírák számára nincs szükség az elfogadhatósági szabályok kidolgozására, a hangsúly a döntéshozatali szabályok felé tolódik el.)

A fent vázolt két tevékenység (vitás jogkérdések tisztázása; záróbeszéd tartása) által annak igazolására tettem kísérletet, hogy bemutassam: az angolszász hivatásos bíró érdemi résztvevője lesz az esküdtszéki tárgyalásnak és meghatározó feladatot lát el a bizonyítás lefolytatásában, illetve a lefolytatott bizonyítási eljárás értékelésében. Valójában tehát a „szabadság nagy védőbástyája”, illetve a „szabadság lámpása”-ként aposztrofált esküdtszék nem rendelkezik a szabad bizonyítás lehetőségével, mivel a hivatásos bíró örökös az eljárás (és így a bizonyítás) törvényessége felett, amelynek keretén belül nem enged jogellenes bizonyítást és szem előtt tartatja a bizonyítási tilalmak kialakult rendszerét. S bár a bíró szerepét a közvélemény leginkább az esküdtszék munkájának elősegítésében látja, valójában a bíró az esküdtek mérlegelési körébe vonható bizonyítékok körét szűkítő, és ezáltal a terhelt büntetőjogi felelősségről alkotott véleményt befolyásoló szerepkörrel is bír.

Ezt követően felvázoltam, hogy *Magyarországon* a laikus személyek a büntető igazságszolgáltatásban két típusú eljárásban voltak, illetve vannak jelen: az esküdtbíróságok és az ülnökbíráskodás intézményeiben.

Az esküdtek intézményét a magyar jog a XV. századtól ismerte: törvény rendelte el, hogy minden megyében válasszanak négy derék embert, akik az alispánnal és a szolgabírákkal együtt szolgáltatnak igazságot. Az 1848. évi sajtótörvény (1848. évi XVIII. tc.) létesített először sajtóügyek elbírálására esküdtszéket, mert ebben látták a független és pártatlan bíráskodás lehetőségét. Bár Magyarországon az esküdtszéki bíráskodást már 1848-ban bevezették, csak fél évszázaddal később vált általánossá.

¹⁷ A bíró szerepéről a magyar büntetőeljárásban külön is részletesen foglalkoztam. FANTOLY, Zs.: Egy alkotmánybíróági határozat (III/2045-6/2012.) margójára, avagy a bírói szerepkör aktív vagy passzív voltáról. In: Harangozó Attila (szerk.) Dr. Maráz Vilmosné emlékkönyv. Szegedi Ítéltábla, 2013.

Az 1897. évi XXXIV. tc. az esküdtbíróóságok szervezetére, az esküdtképesésre és az esküdtek összeírására vonatkozó szabályok foglalata volt. A törvénycikk a nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmények, továbbá a halállal vagy legalább 5 évi fegyházzal büntetendő köztörvényes bűntettek elbírálását utalta az esküdtszék hatáskörébe, így a századfordulón valamennyi törvényszék mellett megszervezték az esküdtszéket. A tárgyaláson a 12 esküdt a bírósági tanács tagjaival azonos jogokat élvezett. A törvényszék előtti eljáráshoz képest alapvető különbség volt az esküdtszéki eljárásokban, hogy a bizonyítás felvételét követően a vád képviselője az esküdtekhez intézendő kérdésekre is javaslatot tett. A kérdéseket végül – a vádlottak, a védő és az esküdtek kiegészítő indítványait követően – a bíróság fogalmazta meg eldöntendő kérdés formájában (igennel vagy nemmel lehetett csak felelni). A döntéshozatal során az esküdtek szótöbbséggel határoztak, a bűnösítéshez legalább nyolc igen szavazat volt szükséges. Az ítélet meghozatala a bíróság feladata maradt.

Az esküdtszék intézménye hazánkban soha nem tudott igazán gyökeret verni. Hatásköre az idők során folyamatosan szűkült, egyes cselekmények elbírálását elvonták tőle (1913. évi XXXIV. tc.), majd 1914-ben a szakbírák súlyát megnövelték a laikusok hátrányára (1914. évi XIII. tc.). A 6/898/1919. M.E. sz. rendelet ideiglenesen felfüggesztette az esküdtbíróóságok működését, ez azonban gyakorlatilag végleges helyzethez vezetett, a felfüggesztett esküdtbíráskodást a következő évtizedekben sem újították fel. *Finkey* szavaival élve: „jól szervezett s valóban független szakbíróóság mellett nincs szükségünk az esküdtszékre.”

Az ülnökbíráskodás lényege, hogy a bírói tanácsban a hivatásos bíró mellett jogi szakképesítéssel nem rendelkező, laikus személyek is részt vesznek, ezáltal kvázi „vegyes” tanácsokat létrehozva. Magyarországon elsőként a népbíróági tanácsokban (1945. évi VII. törvény; 1957. évi 34. tvr.), illetve a munkásbíróóságok tanácsaiban (1947. évi XIII. törvény) kaptak helyet ülnökök. A „népi” jelzőt az 1949. évi XI. törvény, illetve az 1949. évi Alkotmány vezette be, ez az elnevezés 1990-ig létezett.

Az ülnökbíráskodás – hasonlóan az esküdtszéki rendszerhez – szintén nem tudott meghatározó elemévé válni hazai büntetőeljárási jogunknak. Hiába volt hivatott a független és pártatlan bíróság eszményét megtestesíteni, valójában pontosan az ülnökök voltak a bírói tanács azon tagjai, akik válságos politikai helyzetekben – nem véletlenszerű kiválasztásuknak is köszönhetően – nem a törvények szellemét, sokkal inkább az uralkodó politikai eszméket tartották szem előtt.

Felváztoltam azt a jelenkori büntető igazságszolgáltatásunkban általánosan megfigyelhető jelenséget, hogy az ülnökök önálló állásponttal nem rendelkeznek, a

tárgyaláson passzív magatartásformát vesznek fel, a döntéshozatali eljárásban pedig alárendelik magukat a hivatalos bíró véleményének. Kormegoszlásukat tekintve általában az idősebb generáció (nem ritkán nyugdíjas korúak) tagjai közül toborozódnak, hozzáállásukat leginkább a hivatásos bíróval szembeni alárendeltség elfogadása jellemzi. Holott a törvény által biztosított joghelyzetük alapján a hivatásos bíróval azonos jogok illetik őket, így – mivel akár kistanácsban (hármastanács), akár nagytanácsban (ötöstanács) áll fel a bíróság, mindenképpen többségben vannak a hivatásos bíró(k)val szemben – többségi álláspontjukkal akár le is szavazhatják a hivatásos bíró véleményét, ez azonban szinte soha nem következik be.

Általános jelenség tehát az a tény, hogy Magyarországon a laikus bíráskodás a büntető igazságszolgáltatásban nem kapott és ma sem kap meghatározó szerepet. Időszakonként vannak bizonyos törekvések kiemeltebb jelentőségének megalapozására: néhány éve az egyik Be. módosítás például bővítette az öttagú tanács alá utalás lehetőségét és annak alkalmazását a járásbíráson is lehetővé tette. Ennek ellenére a laikus elemek a bíráskodásban a mai napig szekunder szerepet játszanak. A történeti hagyományok mellett ez azzal indokolható, hogy a szakszabírák szakmai fölényével szemben a laikus elemek nem lépnek fel, mintegy elfogadják, hogy a hivatásos bírák mellett az igazságszolgáltatásban csupán kiegészítő szerepre kárhoztattak.

2.4. *A bizonyítás kérdései*¹⁸

A bizonyítás – az eljárási ideológia és a konkrét szabályozás különbözőségei ellenére – mind a kontinentális, mind pedig az angolszász eljárási modellben a valósággal egyező tényállás, az igazság megállapítására irányul.

Rávilágítottam, hogy az angolszász rendszer bizonyítási szabályai egyértelműen az esküdtszéki rendszer gyengéit, mindenekelőtt a laikus döntéshozók megismerési potenciáljának hiányosságait hivatottak ellensúlyozni. A kontinentális eljárási jogban kevésbé érzik annak szükségét, hogy formális szabályokkal előzzék meg a hibás tényfeltárást. Ennek gyökere az a hit, hogy a hivatásos bírói kar szakmai szocializációja során elsajátította a megismerés helyes módszereit és nem követ el olyan hibákat, mint a beavatatlanok. (A német StPO például csak a hivatásos bíró számára engedélyezi a nyomozás iratainak tanulmányozását, az ülnökök ettől el vannak zárva, mert attól tartanak, hogy a laikusok az

¹⁸ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 131–135. p.

iratok alapján előzetes véleményt alkotnának a történelekről – és nem lévén hivatásosok – e prekoncepcióhoz igazítva szelektálnának a tárgyaláson ismertetett információk közül.)

Számba vettem az inkvizitórius rendszer bírának három vezérelvét a bizonyításban: a bizonyítékok szabadságát, az értékelés szabadságát és a személyes meggyőződést. Az első két elv azt foglalja magában, hogy a bírák belátásuk szerint szabadon fogadhatnak vagy utasíthatnak el bizonyítékokat, illetve szabadon mérlegelhetik ezeket, egészen addig, amíg az ilyen döntéseket megfelelően indokolják. Ennek eredményeképpen, az európai kontinentális jogrendszerekben kevésbé volt szükség a bizonyíték megengedhetőségének kérdésében állásfoglalásokra, irányelvekre (mint például az USA-ban a *Frye* test, a Bizonyítékok Szövetségi Szabályozása és a *Daubert*-szabályozás). Másrészt úgy tűnhet, hogy a kontinentális jogrendszereket inkább a bizonyíték jogi státusza (pontosabban az a kérdés: vajon hozzájuthatnak-e olyan módon, ami nem ütközik törvénybe) érdekli, mint annak érvényessége és megbízhatósága.

Ebben az értelemben valóban elkülöníthetjük az angol büntetőeljárást a francia, belga és német modelltől. Olaszország korábban a francia tradíciót követte, ma pedig az angol, illetve amerikai *common law* irányába halad.

Rámutattam, hogy a francia, német és belga büntetőeljárás számos konkrét aspektusa ezt a tendenciát tisztán jelzi. Először is, a kontinentális büntető eljárásjogi törvénykönyvek rendelkezéseket tartalmaznak a bíróság igazság-felderítési köteletségéről. Erre a klasszikus példa a német *Strafprozeßordnung* 244.§ II-a, amely a bíróságok számára előírja, hogy az igazság keresése során ki kell terjeszteni a bizonyítás körét valamennyi, az érdemi döntés meghozatalához szükséges bizonyítékra. Másodszor, ezekben az országokban nincs vádalku, illetve az ügyészség sem élhet a bíróság felé olyan indítvánnyal, hogy mentse fel a vádlottat vagy szüntesse meg az eljárást. Harmadszorban, a francia, német és belga bírósági tárgyaláson a vádlott és a tanúk kihallgatását általában nem az ügyész, illetve a védőügyvéd végzi, hanem az elnöklő bíró. Negyedsorban, az ügy bizonyításának számos fontos eszköze a bíróság, és nem a vád vagy a védelem kezében van, így például a szakértők bevonásáról való döntés. Az ötödik elem pedig az, hogy a tárgyalást megelőző eljárásért felelős francia vagy belga vizsgálóbíró nem passzív, nem pusztán a rendőrség vagy ügyészség megkereséseire reagál, hanem aktív szerepet játszik: ő dönt arról, hogy mi legyen az eljárásban a következő lépés. Ezt a megkülönböztetést azonban nem szabad eltúlozni. Bár az angol bíró nem olyan aktív, mint a kontinentális társa, de azért nem is teljesen passzív. Angliában bizonyos körülmények közt megengedik, sőt el is várják a bíraktól, hogy beavatkozzanak olyan esetekben, amikor az

eljárás téves tényfeltáráshoz, és ennek következtében igazságtalansághoz vezetne.¹⁹ Például, ha a vádlott megpróbálna beismerő vallomást tenni, de közben továbbra is ártatlanságát bizonyítja, akkor a bíróság köteles elutasítani az ilyen kétértelmű vallomást, és folytatni az eljárást. Vagy ha a védelem és a vád kialakít egy „közös változatot”, ami alapján a bíróság ítélezhet, de ez a változat életszerűtlen, akkor a bíróság saját nyomozást folytathat le. Végül, az nagyrészt a feleken múlik, hogy milyen bizonyítékokra támaszkodnak, de a bíróságnak diszkrecionális joga van arra, hogy további tanúkat idézzon meg. Ezt elvileg el is várják tőle a vádlott védelmében az igazságtalanság megelőzése érdekében.

Mindazonáltal megállapítottam, hogy az amerikai büntetőeljárástól nem idegen teljes mértékben az inkvizitórius forma, mint ahogyan azt a vádalku példája mutatja. A terhelt bűnössége beismerésénél a bírónak meg kell bizonyosodnia arról, hogy a „*guilty plea*” önkéntes és az adott ügyben indokolt. Ez azt a következtetést vonja maga után, hogy a büntetőeljárás az igazság keresése közben nem kerülheti el, hogy a bíróságnak legalább bizonyos inkvizitórius kompetenciákat meghagyjon.

A bíró aktív vagy passzív eljárási szerepén túl számos különbség tehát a nyomozati és vádelvű eljárási rendszer között a bizonyítékokkal kapcsolatos: egyáltalán mi minősül bizonyítéknak; melyek a bizonyítékok elismerésére vonatkozó szabályok; hogyan érvényesül a tanú alkalmasságának megítélése a tanúvallomás tételére; a közvetett bizonyíték (*hearsay evidence*) kérdése; a tanú viselkedésének, korábbi életvezetésének értékelése a szavahihetőség kapcsán.

A bizonyítás szabályai azért is relevánsak, mert a kontinentális büntetőeljárási kódexekben általában nem nyernek részletes kidolgozást, holott a bíró mérlegelési tevékenysége során gyakorlatilag nem tesz mást, mint ezen – az egyedi ítélkezési gyakorlatában kialakult – szabályokat alkalmazza. Az anglo-amerikai büntetőeljárási rendszerben, ahol a tárgyalás során az esküdtszék kerül döntési helyzetbe, elengedhetetlen, hogy a bizonyításra vonatkozó rendelkezések részletes kidolgozást nyerjenek, segítve ezzel a laikus döntéshozók munkáját. Az Egyesült Államokban a bizonyításra vonatkozó rendelkezéseket – legyenek azok akár polgári, akár büntető perben alkalmazva – a *Federal Rules of Evidence* (Szövetségi Bizonyítási Szabályok) tartalmazza. E problémára rávilágítva arra az álláspontra helyezkedtem, hogy szükséges lenne a kontinentális európai büntetőeljárási

¹⁹ Az angolszász büntetőeljárási rendszerben a bizonyítás kérdéseit vizsgáltam a következő tanulmányban: FANTOLY, Zs.: Evidentiary system in the Anglo-Saxon criminal proceedings. In: Herke Csongor, Fenyvesi Csaba (szerk.): Pleadings: Celebration volume of professor Tremmel Flórián's 70th birthday. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2011. 49–57. p.

törvényekben (s így a magyarban is) a bizonyításra vonatkozó rendelkezések kiegészítése, és egyes jogintézmények részletesebb szabályozása, az egységes ítélkezés biztosítása érdekében.

2.5. *A keresztkérdezéses kihallgatási módszer*²⁰

További különbség a kontinentális európai és az angol-amerikai büntetőeljárások között: *a tanúk idézésének, illetve kihallgatásának módja*. A kontinentális büntetőbírók elsősorban dokumentumok alapján járnak el: ez a bűnügyi irat vagy akta. Az akta a tanúk nyomozati szakban tett vallomását, a rendőrségi jelentéseket és a nyomozás során összegyűjtött más információkat, bizonyítékokat tartalmazza. Az esetek egy részében, a bíróság kizárólag az iratok alapján dönt, a tanúk személyes kihallgatása nélkül.

Ha azonban a bíróság vagy a felek szükségesnek tartják a tanúk személyes kihallgatását, a tanúkat beidézik a tárgyalásra. Az idézés a bíróság feladata. Ha a tárgyaláson a védő tanúkihallgatást akar foganatosítani, ezt a bíróságnál kell indokolt kérelemmel indítványoznia, a bíróság azonban megtagadhatja a tanú megidézését. A tanú kihallgatását a bíróság végzi, a felek kérdéseket intézhetnek a tanúhoz.

Amerikában – ismeretesen – a keresztkérdezés útján történő tanúkihallgatás a tárgyalás gerince. A *common law* típusú büntetőeljárás rendszerében az ellenfél tanúinak keresztkérdezésére a mai napig minden bizonyítandó tény vonatkozásában lehetőség van. Az USA-ban a keresztkérdezést az igazság feltárásának leghatékonyabb eszközeként tekintik: a keresztkérdezésről *Wigmore* 1904-ben még azt állította, hogy az „minden kétségen felül a legnagyobb jogintézmény, amelyet valaha is az igazság kiderítésére kitaláltak.”

Bár a keresztkérdezés előnyei általánosan elismertek, és pedig, számos egyéb indoktól eltekintve, főleg azért, mert ez biztosítja leginkább a bíróság teljes elfogulatlanságát, a kontinentális büntetőeljárásokban csak lassan képes magának utat törni. Alkalmazását az eljárási törvények általában a felek beleegyezéséhez vagy legalább az egyik fél indítványához kötik, de ebben az esetben is a bíróság belátásától függ a megengedhetősége.

A keresztkérdezéssel rokon hazai jogintézményünk, a felek általi kihallgatás vizsgálata során rámutattam a két jogintézmény közötti érdemi különbségekre. Ismeretesen a magyar Be. 295. §-a lehetővé teszi, hogy a tanács elnöke az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára engedélyezze, hogy a tanút először az ügyész vagy a védő hallgassa ki. Az indítványról a

²⁰ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 135–153. p.

bíróság végzéssel határoz. Az indítvány elutasítása miatt külön fellebbezésnek nincs helye, azt az ügydöntő határozat elleni fellebbezésben lehet sérelmezni.²¹

2.6. Az eljárási határidők²²

Az eljárási határidők vonatkozásában az Emberi Jogok Európai Bíróságának vonatkozó ítélkezési gyakorlatát tekintettem át. Habár az angol büntetőeljárás különböző hiányosságai az Emberi Jogok Európai Bíróságának olykor marasztaló ítéleteihez vezettek, mégsem született egy marasztaló ítélet sem az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6 (1) cikke szerinti ésszerű határidő túllépése tárgyában. Ezzel éles ellentétben áll a kontinentális Európa államainak gyakorlata (beleértve Franciaországot, Németországot és Olaszországot is), ugyanis legalább egyszer mindegyik országot elmarasztalták már ilyen probléma miatt – Olaszországot többször is. Angliában általában gyorsabban zajlanak le a büntetőeljárások, mint a kontinensen. Különösen igaz ez a komoly és bonyolult ügyekre, amelyek gyorsabban végig futnak az igazságszolgáltatás gépezetén Angliában, és a jogorvoslatra is rövidebb határidők állnak rendelkezésre.

2.7. A vádalku jogintézménye²³

A megegyezéssel eljárások kapcsán első feladatomban a vádalku fogalmának tisztázása volt. Áttekintve a szakirodalmat végül Herke Csongor vádalku-fogalmát fogadtam el, amely szerint a vádalku olyan egyezségkötési folyamatra épülő eljárás, amelynek lényege, hogy a terhelt beismerő vallomást tesz, és ennek ellentételezéseként a törvény számára bizonyos kedvezményeket biztosít.²⁴ Ezt követően megvizsgáltam a vádalku megjelenési formáit először az angolszász, majd a kontinentális Európai jogrendszerekben.

Az angolszász jogrendszerben a bűnösség elismerése lehetővé teszi a vád képviselője számára, hogy megszabaduljon a bizonyítás hosszú és megterhelő feladatától, és ehelyett azonnal tárgyalásokba kezdhet a bűncselekmény minősítéséről (*plea bargaining*) - és/vagy a szankció mértékéről (*sentence bargaining*). Az előbbi esetben az ügyész az előzetes eljárás

²¹ A magyar jogintézménnyel, a felek általi kihallgatással külön tanulmányban foglalkoztam: FANTOLY, Zs.: A keresztkérdés és a felek általi kihallgatás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny 63. évf. (2008)

²² FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 157–159.p.

²³ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 159–175. p.

²⁴ HERKE Csongor: *Megállapodások a büntetőperben* (Pécs: Monográfia Kiadó 2008) 100. p.

során egy vagy több vádpontban foglalt bűncselekmény beismeréséért cserébe a további vádpontok alóli felmentést ajánl fel vagy enyhíti a vádat.

Az akkuzatórius eljárásban, ahol a felek maguk jelölik ki jogvitájuk kereteit, a vád és a védelem közötti egyezkedés, tárgyalás nagy hagyományokkal rendelkezik. A felek – szigorú keretek között, a bíróság közreműködését sem nélkülözve – lemondanak arról, hogy egymás állításait támadják.

Kizárólag a beismerésre alapozott marasztaló ítélet eredetileg idegen a kontinentális büntetőeljárási rendszertől, mert összeegyeztethetetlen az anyagi igazság feltárására irányuló eljárási céltól.²⁵ A kontinentális eljárásjogokban a beismerő vallomás megtételéből nem következik automatikusan a bizonyítási eljárás mellőzése és az eljárás befejezése; a terhelt vallomása csupán egy bizonyítási eszköz a többi között. Még ha a vádlott a bűnösségre kiterjedő, teljes körű, tényfeltáró beismerő vallomást tesz is, a bíróságnak akkor is be kell szereznie a többi terhelő bizonyítékot. Napjainkra azonban már a kontinentális eljárási rendszerektől sem teljesen idegen a vádalku intézménye, itt azonban általában az opportunitás elve sem marad figyelmen kívül. A hagyományos kontinentális tárgyalási rendszer modernizációjában Spanyolország (1982: *conformidad*), Olaszország (1989: *patteggiamento*) és Németország játszott úttörő szerepet.

2.8. A jogorvoslati lehetőségek²⁶

Egy további fontos szempont, amiben az angol büntetőeljárás közelített a kontinentális európai tradícióhoz: a büntetőügyekben történő fellebbezés. A jogorvoslati jog történetileg idegen jogintézmény volt a *common law* jogrendszerben, de mára már létezik.

Rámutattam, hogy a kontinentális európai büntetőeljárás az angolhoz viszonyítva jobban készen állt a jogorvoslat elvének befogadására. Angliában régen az esküdszéket hatalmazták fel arra, hogy közvetítse az istenítéletet próbák segítségével, és mivel Isten ítéletéről volt szó, az csak helyes lehetett. Végül 1907-ben sokak ellenzésére és nagy nehézségek árán elfogadták azt, hogy aki ellen vádat emeltek, annak joga van fellebbezni az igazságtalan vagy túl súlyos ítélet ellen. Később a fellebbező vádlottól azt is megkövetelték, hogy hivatkozzon valamilyen jogorvoslati alapra, így például a tárgyalás alatt elkövetett eljárásjogi hibára.

²⁵ A vádalku kontinentális európai lehetséges módozatai a következő tanulmányban kerültek feldolgozásra: FANTOLY, Zs. – ÖRDÖG-DEÁK, A.: Vádalku – kontinentális módra. Magyar Jog 57. évf. (2010) 363–369. p.

²⁶ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 175–178. p.

A kontinentális Európában hagyományosan létezett már a kétszintű igazságszolgáltatás elve (amely alapja, hogy az ügy áttekinthetőségének intézményét az igazság automatikusan megköveteli), így gyorsan elfogadták a fellebbezés intézményét. Ez valószínűleg abból ered, hogy a kontinentális eljárás jellege inkább folyamatos volt, és nem egyszeri alkalom; illetve abból, hogy az ítélkező testület hierarchikusan szervezett hivatásos bírákból állt, és nem olyan emberekből, akik mással is foglalkoznak, és akik időszakonként csak úgy „beesnek” egy-egy tárgyalás lefolytatására. A kontinentális koncepcióban van valami közös a büntetőeljárás és a bürokrácia által kezelt igazgatási kérdések között – mindkettő olyan eljárás, amelyben természetes, hogy eggyel feljebb lehet lépni, ha nem kielégítő döntés születik. Álláspontom szerint ezért általános a kontinentális Európában az elítélt jogorvoslati joga.

2.9. A bírói esetjog megnövekedett szerepe²⁷

Vizsgáltam a büntető tárgyalási rendszerek meghatározó különbségét a bírói jog hangsúlyozottságának, vagy – éppen ellenkezőleg - szekunder jogforrásként való értékelésének kérdése kapcsán is. A konvergencia elméletek támogatói szerint a *common law* és a kontinentális jogcsaládok összenövése folyamatának lehetünk tanúi, de *Legrand* szerint a legszignifikánsabb megkülönböztető jel a precedensjog marad.²⁸ Ismeretesen, a kontinentális jogrendszerek formálisan nem ismerik el a bírói ítéletek kötőerejét, azaz nem precedensjogi modellt képeznek. A precedensjogban a korábbi döntés az anyagi jogforrás erejével bír. A precedensjog azokban az országokban működik jól, és ezáltal ott tesz szert meghatározó szerepre, ahol erős bíróságok vannak, súlya van a jogalkalmazó hatalomnak.

2.10. A büntetés-végrehajtásban megjelenő anomáliák²⁹

Bemutattam, hogy az elítéltekkel való bánásmódot tekintve: az ipari országok közül az USA-ban a leggyakoribb a legszigorúbb büntetések alkalmazása és a legmagasabb a fogvatartotti ráta. A „*three strikes and you are out*” szabály és az ehhez hasonló irányelvek generálják

²⁷ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 178–181. p.

²⁸ BADÓ Attila: A bírói jog szerepe Németországban. Előadás. Elhangzott: „A bírói jog térnyerése a magyar jogrendszerben – a „precedensek” szerepe a magyar joggyakorlatban” c. konferencián, 2012. április 12-én a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán.

²⁹ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 181–182. p.

leginkább az elítéltek növekvő számát. A kontinentális európai államokban a szankciórendszer általában relatíve határozott és a büntetés kiszabása során sem érvényesül a kumuláció vagy akár a mérsékelt kumuláció elve. Továbbá a bíróság bűnösnek mondhatja ki a vádlottat büntetés kiszabása nélkül is.

Rávilágítottam, hogy az amerikai börtönök állapota rosszabb, mint az európaiaké, és van két további szempont, amelyek a szigorú, egyéniesített amerikai büntető eljárási rendszert jellemzi: a kóros elmeállapotú terheltek nem megfelelő kezelése és a halálbüntetés létjogosultsága. Ha csupán ezen két szempontot vizsgáljuk, már ezek alapján is nyilvánvaló, hogy a tárgyalás utáni (*post trial*) igazságszolgáltatás az USA-ban sokkal keményebb, mint az európai kontinensen.

3. *A büntetőeljárás hatékonysága*³⁰

A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságainak áttekintése azért lényeges, hogy választ találjunk napjaink legaktuálisabb kérdésére: a büntetőeljárás hatékonyságának megoldására. Vizsgálódásaim e célból folytattam tovább a hatékonyság kutatásával.³¹ Amikor egy állam büntető igazságszolgáltatásának hatékonyságát vizsgáljuk, valójában arra a kérdésre keressük a választ, hogy a büntető jogszabályok alakulása mennyire képes lépést tartani a társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális életben végbemenő változásokkal. Az, hogy a büntetőeljárás mikor hatékony, korántsem tisztázott. A közgazdaságtani hatékonyság-fogalom önmagában értelemszerűen nem használható a büntetőeljárás hatékonyságának vizsgálata során, sokkal inkább az eljárásban résztvevő hatóságok munkáját – annak eszközeit, módszereit, szervezettségét, gyorsaságát – kell komplex vizsgálat alá vonni. A hatékonyság nem egyenlő önmagában a gyorsasággal; ahhoz hogy egy eljárás hatékony legyen, ahhoz az is szükséges, hogy az eljárás az abban résztvevők jogaira, érdekeire figyelemmel legyen, azokat csak szükséges mértékben korlátozza, ugyanakkor megfeleljen a társadalmi elvárásoknak –

³⁰ FANTOLY, Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Orac 2013. 249–291. p.

³¹ A hatékonyság kérdésével foglalkozó lényegesebb tanulmányaim: FANTOLY, Zs.: A büntető eljárási (tárgyalási) rendszerek és a büntetőeljárás korszerűsítése. Acta Juridica et Politica 71. évf. (2008) 131–150. p.; FANTOLY, Zs.: Hatékonysági problémák, azaz a hazai büntetőeljárás gyakorlati visszasságai. In: Juhász Zsuzsanna, Nagy Ferenc, Fantoly Zsanett (szerk.): Sapientia: Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2012. 119–130. p.; FANTOLY, Zs.: A büntetőeljárást gyorsító, de alkotmányos garanciákkal fedett jogintézmények gyakorlati alkalmazhatóságáról. Forum Acta Juridica et politica 2. évf. (2012) 73–103. p.

miszerint a bűncselekmény elkövetője büntetést érdemel –, és rászolgáljon az emberek igazságszolgáltatásba vetett bizalmára.

Megállapítottam, hogy a büntetőeljárás hatékonysága részint külső (a tág értelemben vett büntetőjogon kívüli, részint belső (jogi rendelkezések által, ezen belül tovább tagolva: a büntető anyagi jog, illetve a büntetőeljárás jog eszközeivel szabályozott) eredetű okokra visszavezethető. *A jog határain kívül eső akadályt* képezheti pl. az erkölcs krízise és ebből fakadóan az egyéni felelősségérzet szintjének csökkenése; az elidegenedés és a munkanélküliség; a leszakadó társadalmi csoportok kilátástalan élethelyzete, illetve a szociális biztonság egyéb megoldatlan kérdései; a nemzetközi bűnözés nyomása stb. További közreható körülmény lehet: a közvélemény viszonyulása az igazságszolgáltatáshoz; a politika és az igazságszolgáltatás kapcsolata; illetve ebből fakadóan a bíróságok és a bírák függetlensége, amelynek feltételei az igazságszolgáltatáson kívül teremthetők meg. Az említett problémák megoldásának főbb eszközeit nem a jog-, (illetve az igazság) szolgáltatás területén kell keresni, mint ahogyan az ellenük történő fellépés kudarcait sem lehet kizárólag a jog-, illetve az igazságszolgáltatás számlájára írni.

A jog területét érintő *(belső eredetű) hatékonysági tényezők* tovább differenciálhatók attól függően, hogy a reformok büntetőjogon kívüli jogterületet érintenek (pl. közigazgatási jog; szervezeti szabályok) vagy a büntető anyagi, illetve eljárási jog területét érintik-e. *A büntető anyagi jog* dekriminalizációs irányú változásainak a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságát növelő hatása ismeretes, elég csak a statisztikák objektív mutatóira gondolnunk. Ugyanakkor a kriminalizáció, azaz bizonyos cselekmények bűncselekménnyé minősítése elkerülhetetlen (pl. a piacgazdaság büntetőjogi védelmének új rendelkezései, a pénzmosás, a számítógépes bűnözés elleni új bűncselekményi tényállások megalkotása), amely viszont szükségképpen együtt jár a büntető jogszolgáltatás további terhelésével. Ami *a büntetőeljárás jogon belüli belső hatékonysági tényezőket* illeti: az okok között további differenciálás tehető aszerint, hogy tágan értelmezett hatásköri, illetve működési szintű szabályokkal orvosolhatók-e vagy megoldásuk specializált szabályozást igényel. Előbbire példa lehet az aktív bírák hatásköri megoszlása; az igazságszolgáltatási adminisztratív terhek levétele a bírák válláról pl. bírósági titkárok vagy fogalmazók részére nagyobb hatáskör biztosítása által stb. Utóbbiak magából az eljárási törvény rendelkezéseiből fakadnak. A szervezeti szabályok és az eljárási törvényben rögzített rendelkezésekben foglalt tényezők és okok egymást átfedik, és közös eredőjük együttesen képes növelni vagy csökkenteni a büntetőeljárás hatékonyságát.

Rávilágítottam, hogy az eljárás jogszabályi rendelkezéseinek oldaláról nézve a büntetőeljárások gyorsabb lefolyását elősegíthetik az eljárási törvényben helyenként előforduló ún. „gyorsító rendelkezések”, pl. a kifogás az eljárás elhúzódása miatt; a rövidített jegyzőkönyvek alkalmazásának lehetősége; a szó szerinti jegyzőkönyvezés követelményének elmaradása; az eljárásban érvényesülő és a hatóságok eljárási cselekményeire előírt egyes határidők pontos betartásának követelménye. A „gyorsító rendelkezések” a kódexben elszórtan helyezkednek el és nem alkotnak egységes rendszert.

Ezzel ellentétben az eljárás gyorsítását, egyszerűsítését célzó egyes külön eljárások a kódex végén, az ötödik részben nyertek elhelyezést. A magyar jogalkotók előtt történetileg sem ismeretlen megoldás, hogy amennyiben a rendes eljárás formáit túl lassúnak ítélték, alkottak külön fórumokat (például népbírószági tanácsokat 1957-ben) vagy különleges eljárásokat (rögtönítélő bíraskodást 1932-ben, 1956-ban). Az eljárás gyorsítását célzó külön eljárások bevezetésének szükségessége abból ered, hogy a jogalkotó felismerte: az eljárások elhúzódásának legfőbb oka az eljárási szabályok túlzott részletességében van. A rendes eljárás szabályai azonosak, tekintet nélkül a vád tárgyára, a bizonyítás nehézségére vagy – esetenként ezzel összefüggően – az ügy összetettségére. A külön eljárások bevezetésével az ún. rövidített eljárások is gyökeret vertek a Be.-ben. Ezek az eljárási formák eltérnének a rendes (általános és teljes) büntetőeljárástól, esetenként az eljárás egyes szakaszainak teljes elhagyását is lehetővé teszik (pl. magánvádas eljárás, bíróság elé állítás). Általában azonban a bizonyítás körében (pl. lemondás a tárgyalásról), a jogorvoslat tekintetében (pl. tárgyalás mellőzése eljárás), illetve az alapelvi, garanciális jellegű szabályok vonatkozásában (pl. távollévő terhelt elleni eljárás) tartalmaznak a rendes eljárástól eltérő szabályokat.

4. Hatékonyság-növelő megoldások

Bár Európa sok országában hosszú évtizedek óta alig változik a tárgyalás jellege, szerkezete, mégsem mondható az, hogy a hazánkban is meglévő teljesen egységes tárgyalási rendszert ne érnék többé-kevésbé súlyos bírálatok. Különösen felerősödtek ezek a kritikai megjegyzések az új társadalomvédelmi irányzat (*la nouvelle défense sociale, die neue Sozialverteidigung*) képviselőinek megjelenésével, akik – élükön *Marc Ancel*-lél – a jelenlegi egységes (monista) tárgyalással szemben a kettéosztott (dualista) tárgyalási rendszert javasolják.³² A dualisták

³² Marc ANCEL: *Die neue Sozialverteidigung (Le Défense sociale nouvelle)* (Stuttgart, 1970)

érvelése szerint a monista tárgyalási rendszernek súlyos és kiküszöbölhetetlen hiányosságai, hátrányai vannak, mert ez a fajta tárgyalás nagyrészt elavult, tulajdonképpen a XIX. században kialakult tett-arányos, tett-centrikus büntetőjognak felel meg, túlzottan az elkövetett büntetendő cselekmény részleteiben merül el. Ezáltal háttérbe szorul, másodlagos, vagy szinte mellékes szempont marad a terhelt személyiségének vizsgálata és általában a büntetéskiszabás alaposságának, hatékonyságának a kérdése. Ugyanakkor hazánkban szinte evidenciaként kezelt tény, hogy a rendes eljárás szabályai alapján lefolytatott eljárásokkal, az egyszerűsítő és gyorsító külön eljárások alkalmazása nélkül büntető jogszolgáltatási rendszerünk összeomlana.

Kutatásaim eredményeként arra jutottam, hogy az általános eljárási forma (rendes eljárás) – amely felöleli a nyomozást, a vád alá helyezést, a tárgyalás előkészítését és magát a főtárgyalást – a legsúlyosabb ügyek esetén alkalmazandó, ahol a terhelt eljárási helyzete nehéz (esetenként a szabadlábon történő védekezéstől is megfosztott), az anyagi igazság megállapítása pedig – az elkövetett cselekmény természete vagy az elkövetés körülményei miatt – bonyolult bizonyítást követel meg. Az eljárásnak ezt az általános modelljét – ahogyan a fentiekben említettük – más, rugalmasabb és egyszerűbb eljárási formák egészítik ki (egyes külön eljárási formák),³³ amelyek alkalmasak a kevésbé összetett vagy egyszerűbb bizonyítási eljárást igénylő ügyek intézésére.³⁴ Mivel a törvény az egyszerűsített külön eljárások vonatkozásában általában lehetőséget biztosít az egyszerűsített eljárási formákból a rendes eljárásra való áttérés lehetőségére, így az egyszerűsített eljárási formák alapjaiban nem veszélyeztetik a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát.

Áttekintettem a külföldi jogirodalomban az eljárások gyorsítására és egyszerűsítésére tett további kísérleteket is. Szinte minden kontinentális európai ország büntetőeljárási joga kezdi elismerni és elfogadni a megegyezésen alapuló eljárásokat, a konszenzuális elemek előtérbe kerülése azonban egyet jelent az anyagi igazságról és a kontradiktórius eljárásról történő lemondással. A konszenzuális elemek ennek ellenére utat törnek maguknak a hagyományosan az állam büntetőjogi igényét érvényesíteni hivatott, nyomozási elvű alapokat felmutató eljárási rendszerekben is. A fejlett európai jogállamok ráébredtek tehát, hogy a különböző ügytípusokra tekintettel létre kell hozni differenciált eljárási formákat. Sőt az

³³ A bíróság elé állítással külön részletesen foglalkoztam a következő tanulmányban: FANTOLY, Zs.: Expedited hearing as the saver of the Hungarian criminal procedure? In: Gál István (szerk.): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. 1011. 165–173. p.

³⁴ E tekintetben a beismerő vallomás megnövekedett szerepével foglalkozik a következő tanulmány: FANTOLY, Zs. – GÁCSI, A.: Confession of the Defendant and its Increasing Role in Special Procedures. In: Ranko Keca (szerk.) A szerb és a magyar jog harmonizációja az Európai Unió jogával. Újvidéki Jogtudományi Kar, 2013. 429–440. p.

ügyész diszkrecionális jogának kiszélesítésével esetenként az eljárás végleges befejezését is lehetővé teheti a törvény, még a főtárgyalást megelőzően. Az ügyészi mérlegelés számára növekszik a szabad terület, az ügyész jogköre a büntetőjogi felelősség megállapítására, illetve a feltételek hiányából adódó következtetés levonására egyre inkább megegyezést mutat a bíróéval. Az, hogy egy ügy milyen döntéshozó szervig jut el, attól függ, hogy a büntetőeljárásba beépített „szűrők” milyen érzékenyen működnek és mire reagálnak. Ha az ügyeket megszürik, és csak azokat juttatják tárgyalási szakba, amelyek ténylegesen a főtárgyalás lefolytatását igénylik, az arányosabb ügyeloszlás által nem csak a bírák nyernek tehermentesítést, hanem a büntetőeljárási rendszer egésze.

Bemutattam, hogy az európai jogfejlődés ez irányú változásaira az amerikai „*plea bargaining*” intézménye volt jelentős hatással, amelynek lényege szerint a vád és a védelem közötti, a vádat érintő egyezséggel mindkét fél jól jár: a terhelt azért, mert a ténylegesen elkövetett tényálláshoz képest enyhébb büncselekményben kerül megállapításra a büntetőjogi felelőssége, az ügyész pedig azért, mert a terhelt beismerésével a bizonyítási eljárás kockázatát nem kell viselnie. (Amerikában a vádalkuval végződő eljárások 94-97%-a véget ér még a főtárgyalás előtt a „*plea of guilty*” révén. Csak így maradhatott fenn a megmaradt néhány százalék tekintetében a vádelvű, akkuzatórius eljárás.)

További érv a tradicionális, „eljárást megkettőző” kontinentális európai büntetőeljárásokkal szemben, hogy a tárgyalás gyakran a nyomozás során fogantatosított eljárási cselekmények pusztá megismétlésévé korlátozódik, a tárgyalási szakasz kontradiktórius bizonyításával szemben a nyomozásbeli megismerés viszont egyirányú. A bíró a tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás során a nyomozati szakban rögzített jegyzőkönyvekre támaszkodik, és ha a tanú valamit másként ad elő, nem késik elé tárni a nyomozati szakban tett vallomását azzal, hogy feltehetőleg az akkor tett vallomás – mivel időben közelebb volt a büncselekményhez – hitelesebb adatokat tartalmaz. Ugyanakkor az eljárási alapelvek, garanciák érvényesülése (pl. a szóbeliség, nyilvánosság vagy közvetlenség elve, a kontradiktórius eljárás követelménye) a bíró igazságszolgáltató tevékenységének nélkülözhetetlen kellékei, s mint ilyenek szerepük nem elhanyagolható vagy leminősíthető. Ennek megfelelően az alternatív eljárások sem maradhatnak teljesen garanciák nélkül. A hatékonyság és az eljárási garanciák kényes egyensúlyának megteremtése nem könnyű feladat. Az egyszerűsített eljárási formák csupán azon formalitások és garanciák megtartása alól mentesíthetik a bíróságot, amelyek nem elengedhetetlenül szükségesek az adott ügy elbírálásánál. S hogy melyik eljárási forma vagy garancia nélkülözhető az egyes egyszerűsített eljárás alkalmazásánál, az minden egyes ügy kapcsán külön mérlegelendő. A

mérlegelés során szempont lehet pl. az ügy súlya, természete, ténybeli összetettsége; a rendelkezésre álló bizonyítékok elégséges volta; a felek megegyezése; a terhelt beismerése, illetve azon készsége, hogy az okozott kárt megtérítse; a kiszabható büntetés neme és/vagy mértéke. (Ezeket a szempontokat különböző módon kombinálni is lehet.) A feltételeket törvénynek kell meghatározni és amennyiben az adott ügyben több alternatív eljárás között lehet választani, a döntés alapvetően a bíróság feladata, és csak kivételesen – a konkrét ügy körülményeit figyelembe véve – engedhető át a feleknek. A terhelt együttműködését ösztönözni azonban nem csak a tárgyalás mellőzésével vagy a büntetési tételkeret leszállításával lehet, hanem – egyetértek *Grubac*-cal abban –, hogy további kedvezményeket kellene kilátásba helyezni pl. a végrehajtási eljárás során is.³⁵

Ismertettem azt a tendenciát is, hogy a magyar büntetőeljárásban az utóbbi évtizedekben bekövetkezett változások egyik markáns megjelenése formája a konszenzuális elemek erősödése. Ennek kapcsán nagyobb tér nyílik az opportunitásnak, vagyis amikor a büntetőügyekben eljáró hatóságok – törvény által biztosított garanciák mellett – bizonyos célszerűségi szempontokat figyelembe véve eltekinthetnek attól, hogy az állam büntető igényének érvényt szerezzenek. Az eljárás egyszerűsítését célozza a vádemelés elhalasztása, a közvetítői eljárásra utalás valamint az egyes külön eljárások alkalmazása is, azonban a büntető statisztikák továbbra is azt mutatják, hogy egyre több ügy érkezik évente a járásbíróságokhoz, és a pertartam is növekszik. Az elhúzódás okait vizsgálva arra az eredményre juthatunk, hogy éppen a tárgyalási szakasz az a periódus, amely magában hordozza a büntetőügyek gyors befejezését gátló tényezőket (a vádlott és a tanú meg nem jelenése, elővezetésük nem teljesítése; a szakértői vélemény késedelme; a megkeresés eredménytelensége; a tárgyaláson tett új bizonyítási indítvány; az ügyész és a védő meg nem jelenése; a bíróság működésében felmerülő objektív ok).

Megvizsgáltam az Alkotmánybíróság álláspontját a kérdésben. Az Alkotmánybíróság a büntetőeljárás egyszerűsítését szolgáló jogintézmények alkotmányossági vizsgálata kapcsán azt is megfogalmazta, hogy a büntetőeljárás szabályozásával szemben a jogállamiság normatív tartalmából és a tisztességes eljáráshoz való alkotmányos alapjogból levezethető alkotmányos követelmény az állami büntetőigény megfelelő időn belüli érvényesítése és elbírálása.³⁶ A büntetőjog garanciális követelményei azonban megkívánják, hogy az eljárás során a terhelt alkotmányos jogai ne sérüljenek. Ezen jogok érvényesülését az Alkotmánybíróság három elv mentén vizsgálta és határozta meg: a tisztességes eljáráshoz

³⁵ GRUBAC: „A büntetőeljárás ésszerűsítése az eljárási formák egyszerűsítése útján” (683. lj.) 184. p.

³⁶ 14/2004 AB határozat

való jog; védelemhez való jog; önrendelkezési szabadság elve, amelynek eljárási vetülete a terhelt rendelkezési jogában nyilvánul meg, amelynek alapján dönt arról, hogy a részére biztosított eljárási jogokat milyen mértékben gyakorolja.

A gyakorlati alkalmazás kapcsán megállapítottam, hogy a külön eljárások csoportja célzottan az eljárás gyorsítását igyekszik szolgálni, azonban gyakorlati alkalmazásuk alacsony száma hatástalanítja a modernizáló jogalkotói akaratot. Ez különösen igaz a lemondás a tárgyalásról jogintézmény tekintetében, hiszen az összes eljárás viszonylatában a ténylegesen megvalósult ilyen eljárási forma mindössze 0,3%-ot képvisel. Ennek oka abban a lemondás a tárgyalásról sajátos, zárt törvényi megfogalmazásában rejlik, amely viszonylag kevés lehetőséget nyújt a vádlott és az ügyész közti valódi alkura. A jogintézmény sokban hasonlít az angolszász jogrendszerből ismert vádalku intézményéhez, azonban pontosan a terhelt számára kifejezetten kedvező egyezség lehetőségét nélkülözi.

A közvetítői eljárás bevezetésével egyes bűncselekmények esetében a diverziós eljárás hatékonyan csökkenti a bíróságra kerülő ügyek számát, azonban ez nem jelent és nem is jelenthet alternatívát a társadalomra kifejezetten veszélyes alakzatok tekintetében.³⁷

Az angolszász eljárási rendszer markáns vonásaiban eltér ugyan a kontinentális és így a magyar büntetőeljárás rendszerétől, akad azonban néhány olyan jogintézmény, amely a hazai alkotmányos elvekhez idomítva, a sajátos magyar követelményeknek megfelelően, képes garanciákkal felvértezett változásokat megvalósítani igazságszolgáltatásunkban az ügyek ésszerű időn belüli elbírálásához fűződő jog biztosítása érdekében.

Az ügyféli per meghonosítása a keresztkérdezéssel nem talált nagy visszhangra sem az elmélet, sem a gyakorlat körében, és önmagában véve az eljárást gyorsító konkrét rendelkezéseket sem tartalmaz.

Megoldási javaslatot körvonalazva arra az eredményre jutottam, hogy bár nem jelenthető ki egyértelműen, hogy a nagy múltú esküdtszék is végnapjait élné, ám az túlzás nélkül megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államokban is az elkövetők csupán 4-10 %-a él a hatodik alkotmány-kiegészítés biztosította jogával. Egyes becslések szerint, ha a terhelték ilyen nagy százaléka nem ismerné be a bűnösségét, a már így is túlterhelt igazságszolgáltatási rendszer összeomlana. A kontinentális hagyományokat ápoló Németország és Franciaország is meghajlott a változás követelményei előtt és a vádalku bevezetésével úgy alakította a honi eljárásokat, hogy azok egyaránt megfeleljenek a büntetőeljárási alapelvek és az egyszerűsítő megoldások elvárásainak.

³⁷ Az alternatív büntetőeljárásokról tartottam előadást a Thesszaloniki Arisztotelész Egyetem Jogi Karán 2013 októberében „*Alternative ways in criminal procedure*” címmel.

A kor kívánalmaihoz jobban igazodó büntetőeljárás igénye hazánkban is régóta foglalkoztatja az elméleti és gyakorlati szakembereket egyaránt. Az újítás szelleme már a rendszerváltás után áthatotta a szakirodalmat, ugyanakkor a lemondás a tárgyalásról külön eljárás bevezetésével mintha lecsitult volna a tökéletesítés iránti küzdelem, az új jogintézmény kezdetben eredményes kompromisszumnak bizonyult. Napjainkra azonban világossá vált, hogy a hazai vádalku az amerikai modell lecsupaszított mása, amely túlságosan óvatosra sikerült ahhoz, hogy friss vért szállítson a büntetőeljárás keringési rendszerében.³⁸ Egyre több szerző száll síkra amellett, hogy hatékonyabb eszközökkel kell fellépni a bírósági ügyteher csökkentése érdekében, s egyre többen szorgalmazzák az egyszerűsítő rendelkezések finomítását, illetve bővítését. E tevékenység során figyelemmel kell lenni arra, hogy – még ha az eljárás során biztosított jogok nem is jelentenek abszolút jogokat és megengedett bizonyos mértékű korlátozásuk –, meg kell találni az egészséges egyensúlyt az eljárás gyorsításához fűződő érdek és az egyén alkotmányos jogainak védelme között. Vagyis jogállami keretek között nem engedhető meg, hogy az egyén alkotmányos jogainak korlátozása alkotmányértő legyen.

Összegző álláspontom szerint a megegyezés a büntetőeljárásban egy lehetséges alternatíva az ügyteher csökkentésére és az igazságszolgáltató hatóságok tehermentesítésére. Megfelelő formájának kialakítására azonban kizárólag az „alkotmányos büntetőjog”, a büntetőeljárási alapelvek és garanciák szem előtt tartásával kerülhet sor.

³⁸ Vonatkozó előadásom, amely tanulmánykötetben is megjelent: FANTOLY, Zs.: Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról? In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 139–152. p.; illetve e témában tartottam előadást a Thesszaloniki Egyetemen „*Mediation and the Waiver of trials*” címmel.

TOVÁBBI KÖZLEMÉNYEK A BÜNTETŐ ELJÁRÁSI JOG KÖRÉBŐL

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán jogász képzésben részt vevő hallgatók számára egyetemi tankönyvet írtam Gácsai Anett kolléganőmmel. A Fundamenta Fontium Juris Criminal sorozatban *Eljárási büntetőjog Statikus rész* címmel 2013. novemberében jelent meg a tankönyv első része. A sorozat második köteteként várhatóan 2014. márciusában jelenik meg az *Eljárási büntetőjogi Dinamikus rész* című tankönyv.

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán jogi asszisztens képzésben részt vevő hallgatók számára egyetemi jegyzetet írtam Ambrus István, Gácsai Anett és Juhász Zsuzsanna kollégáimmal közösen *Bevezetés a büntetőeljárás és büntetés-végrehajtási jogba* címmel. A jegyzet a Pólay Elemér Alapítvány tansegédletei sorozat keretében jelent meg 2011-ben.

2012-ben szerzőként közreműködtem a Complex Kiadó gondozásában megjelent *Büntetőjogi fogalomtár* című szakkönyv elkészítésében.

TOVÁBBI TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK A BÜNTETŐ ANYAGI JOG KÖRÉBŐL

Az International Forum on Crime and Criminal Law int he Global Era elnevezésű szervezet 2012-ben Pekingben a halálbüntetés tárgyában tartott nemzetközi fórumot, amelyen a magyar országjelentést Juhász Zsuzsanna, Tóth J. Zoltán és Szomora Zsolt kollégáimmal közösen készítettük el, illetve mutattuk be.

2011 szeptemberében a Law and Punishment című, Isztambulban megrendezésre került tudományos konferencián Karsai Krisztina kolléganőmmel közösen tartottunk előadást *Serving Justice – a slow and sweet process* címmel.

2010-ben szerzőként közreműködtem a Complex Kiadó gondozásában megjelent *Bűntények a könyvtárszobából: interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgához*, illetve a *Csíny vagy bűn: Kalandozások a jog és az erkölcs (b)irodalmában* című szakkönyvek elkészítésében.

VÁLOGATOTT PUBLIKÁCIÓK
2008-2014

2014

Fantoly Zsanett

A magyar büntetőeljárás jog kodifikációjának történeti fejlődése.

Megjelenés alatt: FORVM 2014

Folyóíratcikk/Szakcikk/Tudományos

Fantoly Zsanett

Legalitás contra opportunitás avagy a fejlődési irányvonalak és tendenciák a magyar büntetőeljárásban.

Megjelenés alatt: NKE 2014

Fantoly Zsanett

A büntető eljárásjog és az EU joga.

Megjelenés alatt: NKE 2014

2013

1 Zsanett Fantoly, Anett Gácsi

Confession of the Defendant and its Increasing Role in Special Procedures

In: Ranko Keča (szerk.)

Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije = A szerb és a magyar jog harmonizációja az Európai Unió jogával = Harmonisation of Serbian and

Hungarian Law with the European Union Law

Konferencia helye, ideje: Újvidék, Szerbia, 2012.12.15

Újvidék: Újvidéki Jogtudományi Kar, Kiadói Központ, 2013. pp. 429-440.

(ISBN:[978-86-7774-114-3](#))

Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos

2 Gergi-Horgos Livia, Budaházi Árpád, Fantoly Zsanett, Vári Vince

Fantoly Zsanett (szerk.)

Büntetőeljárás-jogi jogeset-tár

Budapest: Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2013.

Link(ek): [Teljes dokumentum](#)

Könyv/Szakkönyv/Tudományos

3 Fantoly Zsanett

Egy alkotmánybíróági határozat (III/2045-6/2012.) margójára, avagy a bírói szerepkör aktív vagy passzív voltáról

In: Harangozó Attila (szerk.)

Dr. Maráz Vilmosné emlékkönyv

Szeged: Szegedi Ítéltábla, 2013. pp. 32-35.

Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos

4 Fantoly Zsanett, Gácsi Anett Erzsébet (szerk.)

Állam és jog - kodifikációs kihívások napjainkban

Konferencia helye, ideje: Szeged, Magyarország, 2012.05.30

Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 272 p.

(Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák; 3.)

(ISBN:[978-963-306-142-8](#))

Könyv/Konferenciakötet/Tudományos

5 Fantoly Zsanett

A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága

Budapest: HVG - ORAC, 2013. 336 p.

(ISBN:[978 963 258 184 2](#))

Könyv/Szakkönyv/Tudományos

Független idéző: 4 Összesen: 4

- 6 Juhász Zsuzsanna, Nagy Ferenc, Fantoly Zsanett (szerk.)
Sapientia sat: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára
Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. 521 p.
(Acta Universitatis Szegediensis : Acta juridica et politica, ISSN 0324-6523; Tom.74.)
(ISBN:[978-963-99927-20-9](#))
Könyv/Szakkönyv/Tudományos
- 7 Görgényi Ilona, Karsai Krisztina, Madai Sándor, Tóth Mihály, Vaskuti András, Fantoly Zsanett, Farkas Ákos, Herke Csongor, Kis László, Róth Erika
Büntetőjogi fogalomtár
Budapest: Complex Kiadó, 2012. 351 p.
(ISBN:[9789632950716](#))
Könyv/Szakkönyv/Tudományos
- 8 Fantoly Zsanett, Szomora Zsolt
Overview of the Hungarian penalty system until the transitional challenges
In: Paper Collection: The fourth session of the International Forum on Crime and Criminal Law in the Global Era.
Konferencia helye, ideje: Beijing, Kína, 2012.12.01-2012.12.03.
Beijing: pp. 166-179.
Egyéb konferenciaközlemény/Konferenciaközlemény/Tudományos
- 9 Fantoly Zsanett
Hatékonysági problémák, azaz a hazai büntetőeljárás gyakorlati visszasságai
In: Juhász Zsuzsanna, Nagy Ferenc, Fantoly Zsanett (szerk.)
Sapientia sat: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára
Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. pp. 119-130.
(Acta Universitatis Szegediensis : Acta juridica et politica, ISSN 0324-6523; Tom.74.)
(ISBN:[978-963-99927-20-9](#))
Könyvrészlet/Könyvfejezet/Tudományos
Független idéző: 1 Összesen: 1

10 Fantoly Zsanett

A büntetőeljárást gyorsító, de alkotmányos garanciákkal fedett jogintézmények
gyakorlati alkalmazhatóságáról

FORUM: ACTA JURIDICA ET POLITICA 2:(1) pp. 73-103. (2012)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

2011

11 Fantoly Zsanett

Expedited hearing as the saver of the Hungarian criminal procedure?

In: Gál István László (szerk.)

Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére

Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2011. pp. 165-173.

(ISBN:[978.963-642-428-2](#))

Befoglaló mű link(ek): [OSZK](#)

Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos

Lektor: Belovics Ervin

Független idéző: 1 Összesen: 1

12 Fantoly Zsanett

Evidentiary systems in the Anglo-Saxon criminal proceedings

In: Herke Csongor, Fenyvesi Csaba (szerk.)

Pleadings: Celebration volume of professor Tremmel Flórián's 70th birthday

Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2011. pp. 49-57.

(Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata)

148.

(ISBN:[978-963-642-382-7](#))

Befoglaló mű link(ek): [OSZK](#)

Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos

Független idéző: 2 Összesen: 2

13 Fantoly Zsanett

A nemzetközi büntetőbíróságok tárgyalási rendszerei

FORUM: ACTA JURIDICA ET POLITICA 1:(1) pp. 205-243. (2011)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

2010

14 Fantoly Zsanett, Ördög-Deák Andrea

Vádalku - kontinentális módra

MAGYAR JOG 57:(6) pp. 363-369. (2010)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

Független idéző: 3 Függő idéző: 1 Összesen: 4

15 Fantoly Zsanett

Lemondás a tárgyalásról - lemondás az igazságról?

In: Erdei Árpád (szerk.)

A büntető ítélet igazságtartalma

Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010. pp. 139-152.

(ISBN:[978 963 9722 89 7](#))

Befoglaló mű link(ek): [OSZK](#)

Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos

A kötet a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar büntető

Eljárásjogi Tanszéke által 2010. március 5-én rendezett

konferencia előadásait tartalmazza.

Független idéző: 4 Összesen: 4

16 Fantoly Zsanett

A személy elleni bűncselekmények: I.2. Testi épség elleni bűncselekmények : Zola:

Nana

In: Kiss Anna (szerk.)

Bűntények a könyvtárszobából: interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgához

Budapest: Complex Kiadó, 2010. pp. 97-120.

(ISBN:[978-963-295-094-5](#))

Befoglaló mű link(ek): [OSZK](#)

Könyvrészlet/Könyvfejezet/Tudományos

Lezárva: 2010. febr. 15.

Megjelent elektronikus dokumentum formában is.

Független idéző: 1 Összesen: 1

17 Fantoly Zsanett

A közrend elleni bűncselekmények: IV.2. A közbizalom elleni bűncselekmények :

Ibsen: Nóra

In: Kiss Anna (szerk.)

Bűntények a könyvtárszobából: interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgához

Budapest: Complex Kiadó, 2010. pp. 225-226.

(ISBN:[978-963-295-094-5](#))

Befoglaló mű link(ek): [OSZK](#)

Könyvrészlet/Esszé/Tudományos

Lezárva: 2010. febr. 15.

Megjelent elektronikus dokumentum formában is.

17 Fantoly Zsanett

A közrend elleni bűncselekmények: IV.2. A közbizalom elleni bűncselekmények :

Ibsen: Nóra

In: Kiss Anna (szerk.)

Bűntények a könyvtárszobából: interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgához

Budapest: Complex Kiadó, 2010. pp. 225-226.

(ISBN:[978-963-295-094-5](#))

Befoglaló mű link(ek): [OSZK](#)

Könyvrészlet/Esszé/Tudományos

Lezárva: 2010. febr. 15.

Megjelent elektronikus dokumentum formában is.

18 Fantoly Zsanett

A geszti eset: Arany János: Ágnes asszony

In: Kiss Anna, Tóth J. Zoltán, Kiss Henriett (szerk.)

Csíny vagy bűn: Kalandozások a jog és az erkölcs (b)irodalmában

Budapest: Complex Kiadó, 2010. pp. 11-14.

(A magyar irodalom tethelyei, 2062-154X)

(ISBN:[9789632951133](#))

Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos

2009

19 Fantoly Zsanett

Lehet-e bűnelkövető az állam?

pp. 1-21.

(2009)

Egyéb/Nem besorolt/Tudományos

Független idéző: 1 Összesen: 1

20 Fantoly Zsanett

Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO JURIDICA ET POLITICA** 72:(1-22) pp. 85-150. (2009)

Link(ek): [Teljes dokumentum](#)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

Független idéző: 1 Függő idéző: 1 Összesen: 2

21 Fantoly Zsanett

Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást?: Versengő rendszerek

BŰNÜGYI SZEMLE 2009:(2) pp. 32-36. (2009)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

Független idéző: 4 Összesen: 4

22 Fantoly Zsanett

Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást?

In: Nagy Ferenc (szerk.)

Tudományos előadóiülés a Bűnügyi Oktatók Országos Találkozóján: Szeged, 2009.
június 5

Konferencia helye, ideje: Szeged, Magyarország, 2009.06.05

Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2009. pp. 33-38.

Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos

Független idéző: 3 Összesen: 3

23 Fantoly Zsanett

A szembesítés rejtelmek: Recenzió Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Szemtől szembe a
büntetőügyekben c. monográfiájáról

ÜGYVÉDEK LAPJA 48:(2) p. 26. (2009)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

2008

24 Fantoly Zsanett

A keresztkérdés és a felek általi kihallgatás a büntetőeljárásban

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 63:(10) pp. 504-508. (2008)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

Független idéző: 10 Függő idéző: 2 Összesen: 12

25 Fantoly Zsanett

A jogi személy büntetőjogi felelőssége

Budapest: HvgOrac, 2008. 334 p.

(ISBN:[978-963-958-018 0](#))

Könyv/Szakkönyv/Tudományos

Független idéző: 8 Összesen: 8

26 Fantoly Zsanett

A büntető eljárási (tárgyalási) rendszerek és a büntetőeljárás korszerűsítése

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO JURIDICA ET POLITICA** 71:(1-17) pp. 131-150. (2008)

Link(ek): [Teljes dokumentum](#)

Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

Független idéző: 2 Függő idéző: 1 Összesen: 3

A KUTATÁSI TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ VÁLOGATOTT ELŐADÁSOK

2008 január

Tudományos konferencia Prof. Dr. Nagy Ferenc 60. születésnapja tiszteletére („*A keresztkérdezésről és a felek általi kihallgatásról*” - előadás)

2009 június

Bűnügyi Oktatók Országos Találkozója [„*Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást? (Versengő rendszerek)*” - előadás]

2010 március

„A büntető ítélet igazságtartama” c. konferencia a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán („*Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról*” - előadás)

2011 szeptember

Isztambuli Egyetem Jogi Kara („*Criminal procedural (trial) systems*” – előadás)

2011 december

„A szerződés interdiszciplináris megközelítése” c. tudományos konferencia az MTA SZAB Jogi Szakbizottságának szervezésében („*Szerződés- e a vádalku?*” – előadás)

2012 november

„Maráz Vilmosné Emlékkülés” a Szegedi Ítéltábla szervezésében („*Egy alkotmánybírósági határozat (III/2045-6/2012) margójára, avagy a bírói szerepkör aktív vagy passzív voltáról*” – előadás)

2013 április

Az Országos Kriminológiai Intézetben előadás tartása („*Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárás jellemzői és intézményi sajátosságai*” - előadás)

2013 október

Tessaloniki Egyetem Jogi Karán BA és MA szakos hallgatók számára előadás tartása („*Introduction to the Hungarian Criminal Law. Alternative Ways in Criminal Procedure*” - előadás)

Tessaloniki Egyetem Jogi Karán PhD hallgatók számára előadás tartása („*Criminal Procedural Systems*”; és „*The Mediation and the Waiver of Trial*” - előadások)

A KUTATÁSI TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ EGYÉB OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGEK

„Büntető igazságszolgáltatási rendszerek” címmel önálló kurzus vezetése az SZTE ÁJTK bűnügyi modulós hallgatói számára.

„Büntető tárgyalási rendszerek” címmel fakultatív kurzus vezetése az SZTE ÁJTK-n PhD képzés keretein belül közjogi modulban.

Évfolyam- és szakdolgozatok, valamint tudományos diákköri dolgozatok rendszeres konzultálása, témavezetése (utóbbi eredménye: 2009-es OTDK Büntetőeljárás Tagozatán Ördög-Deák Andrea hallgató dolgozata 3. helyezés – konzulensi feladatok ellátása).